

ŽIVOT I PISMA OGIERA GISELINA DE BEBESQA

**ŽIVOT I PISMA
OGIERA GISELINA DE BUSBECQA**

-PROBRANA PISMA-

Naziv izvornika:

THE LIFE AND LETTERS OF OGIER GHISELIN DE BUSBECQ

Prijevod ulomka:

BEBA-MILOJE-SULJA

Lektura ulomka:

ALEN JURIČ

Obrada i odabir pisama:

MARKO

Za stranicu:

SULTANOVADRUZBA.NET

SADRŽAJ

I. DIO: O Sulejmanu, Hurrem i Mustafinoj smrti

II. DIO: Ubojstvo Mustafina sina

III. DIO: O narodu i Istanbulu

Napomena o autoru prije čitanja probranih pisama:

Riječ je o pismima koja je pisao izaslanik Svetog Rimskog Carstva s Velike Porte (Divana – Turskog vijeća u Konstantinopolu) od 1555. do 1562. godine. Njegova pisma predstavljaju važan strani pogled na Osmansku Državu. Budući da stanje u njegovoj državi nije bilo najbolje, nije uspio najbolje dočarati stanje ustroja osmanske vlasti.

Napomena prevoditeljice prije čitanja probranih pisama:

Vođeni željom da vam što bolje predstavimo i dočaramo situaciju u Osmanskom Carstvu u Sulejmanovo vrijeme, predstavljamo vam probrana pisma. Iz pisama je lako uočljivo kako se i scenarist u našoj seriji njima koristio kao podlogom, čak i kada je riječ o Ebu Suudovom pismu. Fusnote su dodavane od strane skupine autora koji su radili na objedinjavanju pisama, ali i od prevoditeljice radi lakšeg razmišljanja.

I. DIO –O SULEJMANU, HURREM I MUSTAFINOJ SMRTI-

Stigao sam u Carigrad 20. siječnja i tu zatekao kolege već spomenute gore - Antonya Wrancyja i Francisa Zaya. Sultan je bio u Aziji zajedno s turskom vojskom i nitko nije bio ostao u Carigradu osim eunuha Ibrahim paše¹, upravitelja grada Rustema koji je bio lišen svoga ureda. Ipak smo posjetili bivšeg Velikog vezira, ukazali mu ljubaznost i poštovanje, jer nismo zaboravili velik utjecaj koji je imao kao i perspektivu da ga ponovo uspostavi.

Sada dok spominjem Rustema, mogu vam također ispričati kako je i bio lišen svoje visoke dužnosti. Sulejman je imao sina s jednom od džarija, koja je došla s Krima, ako se dobro sjećam. Zvao se Mustafa i u vremenu o kojem govorim je još bio mlad, snažan i uživao je veliki ugled kao vojnik.

No, Sulejman je imao još djece s Ruskinjom (Rokselanom²), a za njih je bio toliko vezan da ju je oženio i dodijelio joj miraz, a davanje i primanje je predstavljao brak među Turcima. Uzimajući ju za ženu, prekršio je običaj koji je važio i za njegove kasnije nasljednike Prijestolja, a kada nitko od njih sve do vremena Bajazida Starijeg, nije imao zakonitu ženu.

Sva poniženja koja je poraženi sultan izdržao, kada su on i

---

¹ Misli se na eunuha Ibrahim pašu, ne na muža Hatidže sultanije i pogubljenog Makbul-Makul Velikog Vezira.

² Od dvije žene spomenute ovdje, jedna se zvala Bosšorana od Basbeska, a druga Rokselana. Bosporana znači rodom iz Bosporskog kraljevstva; nije riječ o trakijskom Bosporu u okolici Istanbula, već o Krimskom Bosporu koji se danas zove Kaffin tjesnac, a koji je uključivao Krim i Kavkaz. Rokselana znači Ruskinja, uvijek spominjana među suvremenim venecijanskim predstavnicima kao "La Rossa", i Naborana (str.182), kaže da je "La Rossa" fonetizirana u Rokselanu, pogreška je bila očita, Rokselana je klasičan ekvivalent za rusku ženu (vidi Smithov Klasičan Riječnik s.v. Roksolani) i Busbecqu duguje ime po komu je postala poznata.

Njezino pravo ime bilo je Hurrem što znači "ona koja uveseljava" (pogledaj Von Hammerovu knjigu XXXI vol. v p. 538.) Zanimljiva priča je ispričana kako je Rokselana privoljela Sulejmana da ju učini zakonitom ženom. Rodivši sina sultanu, imala je pravo na osnovu Muhammedovog zakona na slobodu, što je ona zahtjevala, a zatim je odbila dopustiti Sulejmanu prava muža sve dok ju on ne oženi. Pametno je istakla Sultanu da iako je živjela s njim kao robinja bez obaveze braka, kao slobodna žena nema namjeru s time nastaviti. Sulejman je, kao što Busbeqova pisma pokazuju, bio vrlo pod utiskom toga i pošto nije želio od nje odustati pristao ju je oženiti.

njegova žena pali u ruke Tamerlanu³ ništa se nije činilo više ponižavajuće od uvreda koje je njegova žena istrpjela pred njegovim očima. Njegovo poniženje je ostavilo tako dubok trag na njegove nasljednike, da su se za vrijeme Sulejmana suzdržavali od sklapanja braka s bilo kojom ženom, ne bi li se na taj način zaštitili od slične nesreće i poniženja. Majke njihove djece su bile u položaju robinja, ideja je bila da ako budu uvrijeđene, sramota za sultana neće biti tako velika kao u slučaju sa zakonitom ženom.

Ne trebate ovim biti iznenađeni, nemojte misliti da su Turci, djeca džarija manje vrijedna u odnosu na druge potomke supruga, jer u oba slučaja imaju ista prava vezana za nasljeđivanje očevog imetka. Tako dakle stoje stvari. Mustafine jake kvalitete i zrele godine su ga istaknule kao nekoga koga su vojnici voljeli i ljudi podržavali kao nasljednika svoga oca koji je bio pred kraj života. S druge strane, njegova maćeha, oslanjajući se na prava zakonite supruge, učinila je sve kako bi osporila njegove zasluge i prava kao najstarijeg sina, a sa ciljem osiguravanja Prijestolja svojoj djeci. U takvoj intrigi pomogao joj je Rustem, čija sudbina je bila neodvojivo povezana s njezinom zbog njegova braka s kćerkom koju je imala sa Sulejmanom.

Od svih paša u Sulejmanovoj palači nitko nije imao takav utjecaj i važnost kao Rustem. Njegov determinirani karakter kao i jasna vizija pridonijeli su slavi njegovog vladara. Pretpostavljam da biste željeli znati odakle je rodom. Nekada je bio „vozač svinja“⁴, ali je ipak kao čovjek bio dostojan svoga visokoga položaja, samo da mu ruke nisu bile uprljane pohlepom. To je bio jedini razlog zbog kojeg je sultan bio nezadovoljan njime, u svakom drugom pogledu ga je cijenio i volio. Međutim, ovu njegovu manu, njegov vladar je uspio preobratiti u korist, predao mu je osobnu torbicu i blagajnu, jer Sulejmanovi glavni problemi bile su financije. U njegovoj upravi on nije zanemarivao dobit, koliko god mala bila, i skupljao je novac od prodaje povrća i cvijeća koje je raslo u carskim vrtovima, stavio je na otvorene aukcije kacigu svakog zarobljenika, štit, konja i uspijevaio i sve ostalo u istome maniru. Na taj način uspio je skupiti velike svote novca i popuniti Sulejmanovu blagajnu. Ovaj njegov uspjeh je dao za povod njegovim gorkim neprijateljima izjaviti nešto što će vas iznenaditi budući da dolazi od Turčina. Izjavio je da čak i da ima moć uništiti Rustema, on to ne bi

---

³Vidi Nabran, *Otomanski Turci*, poglav.III, *Von Hammer*, knjiga VII, i *Gibbon*, poglavlje LXV. *Tamerlejn je kratica od Timur Lenk*.

⁴ Tijekom rusko-turskog rata, 1877.-1878. godine, pojavio se paragraf u novinama objavljenim u Istanbulu, ispovijedajući se na račun gospodina Gladstona, pokojnog premijera Engleske koji ga je opisao u originalu kao „vozača svinja“. To je u Engleskoj stvorilo veliku zabavu, ali u Rustemovoj domovini se nije činilo ništa budalasto vezano za tu izjavu.

učinio protiv nekog tko je ponovno doveo u red financije njegovog vladara. U palači postoji posebna kupola gdje se nalaze tri ostave, a na njima je napisano „Novac ostvaren na osnovu Rustemove brige“. Budući da je Rustem bio Veliki vezir, kao takav imao je cijelu tursku upravu u svojim rukama, no imao je i poteškoća, jer je bio i sultanov savjetnik u svemu te je uveliko utjecao i na sultanovo mišljenje.

Turci su sukladno tome bili uvjereni da se sultan zbog Rustemovih kleveta i Rokselaninih uroka, koja je bila poznata po primjenjivanju vradžbina, toliko otuđio od svoga sina, da ga se i riješio.

Neki vjeruju da je Mustafa, znajući za Rustemove planove kao i djela svoje maćeh, riješio da ih spriječi uplevši se tako u igru protiv oca i njegova prijestolja. Sinovi turskoga sultana bili su u najbeznadežnijoj situaciji na svijetu, jer čim bi jedan od njih stupio na prijestolje, ostali su bili osuđeni na sigurnu smrt. Kod Turaka nije smjelo biti suparnika kad je u pitanju Prijestolje, a štoviše i zbog samog ponašanja janjičara bi za novog sultana bilo nemoguće poštediti svoju braću. Ako bi jedan od njih preživio, janjičari bi neprestano od njega tražili usluge i ako bi bili odbijeni odmah uzvikivali: „Živio brat!“, a to bi bila veoma jasna naznaka da pokušavaju uspjeti brata na Prijestolje. S obzirom na to, turski su sultani dužni proslaviti preuzimanje prijestolja time što ruke uprljati krvlju najbližih srodnika. Leži li krivnja u Mustafi koji se bojao ove sudbine za sebe ili u Rokselani koja je nastojala spasiti svoju djecu na račun Mustafe? U svakome slučaju sumnje kod sultana su se pojavile i sve su više rasle, tako da je i sudbina njegovog sina time bila zapečaćena.

Ratujući protiv Šaha Tahmaspa, kralja Perzije, poslao je Rustema protiv njega kao glavnog zapovjednika svoje vojske. I baš kada je trebao ući na perzijski teritorij, Rustem se najednom zaustavio i požurio natrag Sulejmanu, obavještavajući ga da je situacija izrazito kritična, da posvuda ima izdaje, kako su vojnici bili potkupljeni te kako su samo brinuli za Mustafu i da on⁵ mora doći odmah jer su njegovo prisustvo i autoritet neophodni ako želi i dalje zadržati Prijestolje. Sulejman se ozbiljno zabrinuo zbog takvih vijesti, pa je odmah požurio svojoj vojsci, a Mustafi je poslao pismo u kome zahtijeva njegovo prisustvo, ne bi li se opravdao i očistio sa sebe sve optužbe i loša djela za koja je bio optuživan, u isto vrijeme uvjeravajući ga da mu, ako dokaže svoju nevinost, neće prijetiti nikakva opasnost.

---

⁵ *Sultan*

Mustafa je sada trebao napraviti izbor i donijeti odluku. Odazove li se pozivu svoga ljutitoga i uvrijeđenog oca - rizik i uloži bit će preveliki, a ako mu se pak ne odazove i ispriča, to će onda značiti da je priznao izdaju. Odlučio je odabrati odluku koja je podrazumijevala najveći rizik i zahtjevala najveću hrabrost. Napustio je Amasju, svoj sandžak i uputio se k očevom kampu koji nije bio mnogo udaljen⁶, uzdajući se ili u svoju nevinost ili u to da mu se u prisustvu vojske ništa loše ne može dogoditi. Kako god bilo, upao je u zamku iz koje nije bilo izlaza. Sulejman je sa sobom ponio i već unaprijed pripremljenu smrtnu presudu svojega sina. S ciljem zadovoljavanja vjerskih skrupula, on je prije toga konzultirao svoga muftiju. Kod Turaka je to ime koje označava glavno među vjerskim velikodostojnicima i odgovara poziciji našega pape u Rimu. Kako bi dobio odgovor od muftije u cijelosti, on mu je slučaj prezentirao na sljedeći način.

Rekao mu je da u Istanbulu postoji trgovac na odličnoj poziciji koji je, kada je trebao napustiti svoju kuću na neko vrijeme, zadužio svoga roba ukazavši mu povjerenje i zaduživši ga da pazi na kuću i njegovu imovinu, kao i na djecu i suprugu. Ali čim je gospodar otišao, rob je počeo zloupotrebljavati njegovu imovinu, ugrožavajući živote njegove supruge i djece, te pokušavši oduzeti i gospodarevu imovinu.

Pitanje na koje je Sulejman želio odgovor od muftije bilo je: Kakva kazna bi po zakonu bila odgovarajuća za ovog roba? Muftija je odgovorio da po zakonu on zaslužuje biti mučen do smrti. Da li je to bilo muftijino mišljenje ili je rezultat istrage koju je sproveo Rustem ili Rokselana, ne zna se, no jedno je sigurno, a to je da je to izrazito utjecalo na Sulejmana, koji je već bio odlučio pogubiti svoga svoga sina, jer je smatrao da je potonje djelo protiv njega bilo jednako veliko kao i u slučaju roba kojeg je predstavio muftiji. Među vojnicima je vladala uznemirenost kada je Mustafa stigao u kamp. Doveden je u očev šator i sve je djelovalo spokojno. Nije bilo vojnika na straži, niti komandira kampa, ništa što bi mu ukazivalo na moguću izdaju.

Ali u šatoru je bilo nekoliko mutavaca⁷, Turcimaomiljenih podanika. Bili su to jaki i snažni momci koji su dobili nalog pogubiti ga. Čim je stupio u unutarnji šator, oni su se bacili na njega, pokušavajući mu namaknuti smrtonosnu omču oko vrata, Mustafa koji je bio izrazito snažan čovjek pružao je jak otpor i borio se ne samo za svoj život već i

---

⁶ Busbecq je pogriješio ovdje, Sulejman je bio utaboren na Eregli, u Karamaniji, udaljenoj 250 milja od Amasje. Von Hammer je uzeo našega autora za smiještanje scene u Amasji, ali Busbecq se nigdje ne pominje u toj izjavi.

⁷ slob. prev. krvnika, dželata

za svoje prijestolje. Nema sumnje da je uspio pobjeći iz ruku svojih krvnika i da je otišao među janjičare da bi vijest o tome što se dogodilo kod njih izazvalo takvu samilost i ogorčenje, da ga oni ne bi samo štitili već bi ga i odmah proglasili za sultana. Sulejman je osjećao koliko je situacija ozbiljna, a bio je odvojen samo platnenom zavjesom od mjesta gdje se tragedija odvijala. Kada je shvatio da je došlo do neočekivanog kašnjenja sa izvršenjem kazne, on je promolio glavu iz svoga šatora presjekavši žestokim i prijetećim pogledom mutavce, davajući im jasan znak kojim je strogo ukorio njihovu iscrpljenost.

Nakon toga mutavci su, dobivši novu snagu od sultanova bijesa, uspjeli savladati Mustafu, oborivši ga na zemlju i namaknuvši mu omču oko varta, te ga ugušivši ubrzo potom. Ubrzo nakon toga, položili su njegovo tijelo na tepih ispred šatora, tako da su janjičari mogli vidjeti svog tako željenog sultana. Kada se ovo pročulo po kampu, čitava vojska je bila pod utjecajem patnje i bola, niti jedan od njih nije došao pogledati taj tužni prizor. Najviše od svih bili su ogorčeni zatečeni janjičari, koji bi se sigurno uzdigli iz ničega, da su imali nekoga da ih predvodi. Ali umjesto toga, vidjeli su beživotno tijelo svoga odabranog vođe kako leži na zemlji. Jedino što im je bilo preostalo je da tiho u sebi nose bol koju nikad neće moći izliječiti. Tako da su se u tišini, sa tugom i mnogi sa suzom u oku se povukli u svoje šatore gdje su mogli slobodno oplakati i žaliti svoga mladog, omiljenog vođu. Prvo su objavili da je Sultan bio senilni luđak. Onda su izrazili gnušanje nad okrutnom izdajom njegove maćehe Rokselane i Rustemove pokvarenosti, koji je, po njima, ugasio svjetlo nad Osmanskim carstvom. Tako su proveli taj dan posteći, ni vodu nisu pili, točnije bilo je među njima i onih koji su odbijali hranu dulje vreme.

Nekoliko dana vladala je opća žalost u kampu, i činilo se da na vidiku nema nade za smanjenje tuge vojnika, ukoliko Rustem ne bude uklonjen sa svoje dužnosti. Ovaj korak je Sulejman sproveo na prijedlog ⁸ samoga Rustema. Uklonio ga je s dužnosti i poslao ga u Istanbul osramoćenog. Njegovo mjesto je zauzeo Ahmet paša, koji je više bio poznat po svojoj hrabrosti nego osudama. Dok je Rustem bio Veliki vezir, on je bio drugi. Ova promjena je smirila uzburkane duhove među vojnicima. Uz lakovjerje prirodno među vojnicima nižeg reda, olako su povjerovali da je Sulejman razotkrio Rustemove spletke kao i vradžbine svoje supruge te da je polako počeo dolaziti sebi, ali je već bilo prekasno, te da je upravo to razlog Rustemove smjene.

---

⁸ *Kao što je općenito poznato*

II. DIO

-UBOJSTVO MUSTAFINA SINA-

Čak su bili uvjereni da on neće poštediti ni svoju suprugu kada se bude vratio u Istanbul. Štoviše, mnogi ljudi su sretali Rustema po Istanbulu, skrhanog bolom i bez imalo nade da će ikada povratiti izgubljeni položaj. U međuvremenu, Rokselana koja nije bila zadovoljna samo uklanjanjem Mustafe s puta, pokušavala je izdejsstvovati i smrt jedinog nasljednika kojeg je on za sobom ostavio, jer nije bila uvjereni da su ona i njezina djeca bila izvan opasnosti, sve dok je njegov potomak živ.

Trebalo je, naravno, naći izgovor kako bi se izvršilo to ubojstvo, ali ga nije bilo teško pronaći. Dostavljena je informacija do Sulejmana da kad god se njegov unuk pojavi u javnosti dječaci Gemlika⁹, gdje je inače bio na školovanju, će uzvikivati : „Bog neka štiti princa, nadživio dugo svojega oca“, i da je smisao tih poklika istaknuti da je njegov unuk budući nasljednik i osvetnik svojega oca. Štoviše, on je dobro znao da bi janjičari zasigurno podržavali Mustafinog sina, tako da smrt oca nije za sigurno obezbjeđivala mir na Prijestolju i u državi.

Također, ništa se ne bi trebalo suprotstavljati interesima religije, pa čak ni životi vlastite djece tako da se cijela islamska religija¹⁰ zasniva na očuvanju mira prijestolja i reda unutar svake Osmanske države. Dakle, ako bi obitelj pokleknula tada bi se temelji čitave religije urušili te ništa drugo ne bi tako zasigurno dovelo do razjedinjenja ukućana, i baš zbog toga, zbog sigurnosti obitelji, države i same religije, mora se postaviti granica na domaće feude, stoga nijedna cijena nije previsoka za ostvarenje takvog reda, čak i ako je u pitanju poseganje oca za životima svoje djece. Žrtvovanju života jednog od djece nije se pridavala velika važnost, sve dok je religija time bivala očuvana. Iako je bilo malo razloga za kajanje u ovome slučaju, budući da je dječak, kao Mustafin sin, već bio učesnik u očevoj krivnji, i sasvim sigurno je da bi se stavio na čelo očevih sljedbenika. Sulejman je bio lako zaveden tim razlozima da potpiše smrtnu presudu svome unuku. Naredio je Ibrahim paši da ode u Gemlik što prije i pogubi nedužno dijete.

---

⁹ Gemlik, na Mramornome moru, zvana Prusija od Basbeska. U stvari zvana Kios, negdje oko 200 godina prije nove ere, Prusija, a kralj Bizantije je dao to ime. Vidi Strabo 563-IV.

¹⁰ Kao što ju zovu, a značenje je „najbolja religija“

Stigavši u Gemlik, Ibrahim je osobitu pozornost poklonio prikriivanju svog zadatka pred dječakovom majkom, jer bi bilo barbarski ako bi za to doznala ili ako bi se to odigralo pred njezinim očima. Osim toga, njegov predmet bi, ako bi dobio vjetar u leđa, mogao izazvati pobunu i planovi bi pali u vodu. No, sljedećim umjećem on ju je razoružao. Pretvarao se da je bio poslan od strane Sulejmana da posjeti nju i njezinog sina, rekavši da je vladar doduše prekasno shvatio da je pogriješio, jer je izvršio pogubljenje sina Mustafe i želio se svojom ljubavlju prema njemu iskupiti za nepravdu koju je učinio njegovom ocu. Mnogih sličnih priča ispričao je majci ne bi li ju ubijedio da mu može vjerovati, a čiji strah je u velikoj mjeri nestao zahvaljujući saznanju da je Rustem smijenjen s dužnosti.

Nakon što joj je nahranio sujetu laskavim tvrdnjama, on ju je i darovao nekim beznačajnim darovima. Nekoliko dana nakon toga pomenuo je da bi bilo dobro malo promijeniti zrak, i tako je zadobio njezinu suglasnost da sljedeći dan krenu u obližnje mjesto. Ona je trebala ići u kočiji, a njezin sin bi trebao biti na konju koji vuku te kočije. Nije bilo ničega sumnjivog u tome i ona je pristala. Kočije su bile spremljene i osovina na točku koja je trebala puknuti kada se dođe do određenog kamenitog dijela, preko kojega moraju prijeći. Tako je majka, sirota žena, ušla u kočiju i krenula na put. Eunuh je dobro vozio ispred s malim djetetom, kao da je želio iskoristiti priliku za razgovor. Kada su stigli do tog strmovitog djela, o kom sam vam pričao¹¹, osovina je pukla. Majka, kojoj je ova nesreća ukazivala na najgore slutnje, krenula je putem prateći sina pješice sa samo nekoliko svojih sluškinja. Ali eunuh je već uveliko stigao na odredište. Čim je prešao prag kuće, gdje se ubojstvo trebalo dogoditi, izgovorio je rečenicu smrti: „Sultanova zapovijed je da moraš umrijeti“. Dječak je po onome što kažu, odgovorio na način dostojan pravoga Turčina, da je on dobio taj nalog, ne od sultana, već kao nalog od Allaha, s tim riječima na usnama je pretrpio kobnu smrt sa omčom oko vrata. Tako mlad, nevin i pun obećanja, mali dječak biva zadavljen.

---

¹¹ Autor se poziva na prijašnja, neznčajna i preopsežna poglavlja

Kada je djelo počinjeno, eunuh je pobjegao kroz zadnja vrata spašavajući život. Kada je majka došla već je nagađala što se dogodilo. Pokucala je na vrata. Tek kada je sve već bilo gotovo, pustili su ju unutra. Tu je ležao njen sin ispred njenih očiju, tijelo još uvijek toplo, a dah samo što je napustio njegovo tijelo. Ali bolje da podvučemo crtu na ovaj tužni događaj. Kako se majka osjećala vidjevši svoga sina uhvaćenog u klopku i ubijenog, sigurno je lakše zamisliti nego pokušati objasniti riječima. Ona je tada bila primorana vratiti se u Gemlik. Stigla je u grad raščupane kose, u iznajmljenom ogrtaču, a zrak su ispunjavali njezini krici i jauci. Žene Gemlika, i one na višim, kao i one na nižim položajima su se okupile oko nje, i kada su čule priču o strašnom događaju kao pomahnitale su pohrlile na kapiju uzvikujući: „Gdje je eunuh? Gdje je eunuh?“, dok je gradom odjekivao njihov vapaj. Ali on nije gubio vrijeme, jer se plašio da će upasti u ruke ljutih žena koje bi ga rastrgnule kao Orfeja¹². Ali se moram vratiti na temu. Glasnik je poslan Sulejmanu s pismom u kome ga obavještava o mome dolasku.

---

¹² *Legenda o Orfeju koji je bio živ rastrgan od žena Trakije, bila je omiljena među starim kulturama. Pogledaj Vergilija, Georgic IV., & C.*

III. DIO -O NARODU I ISTANBULU-

Dok sam čekao njegov odgovor i dopuštenje, imao sam prilike razgledati Istanbul u slobodno vrijeme. Moja glavna želja je bila vidjeti crkvu Aja Sofiju u koju sam stupio zahvaljujući posebnoj usluzi, jer Turci smatraju da se njihovi hramovi oskrnave ukoliko ih posjeti kršćanin. Tamo se nalazi velika, centralna kupola, osvjetljena samo kružnim otvorom na vrhu. Skoro sve turske džamije su sagrađene po uzoru na Aja Sofiju. Neki kažu da je s početka bila mnogo veća i da se sastojala od nekoliko povezanih zgrada, prostirući se na velikoj površini, ali da je potom bila srušena te da jesamo svetište u samome centru ostavljeno. Što se tiče samog položaja grada, priroda se pobrinula da se izuzetno uklapala svojom ljepotom.

Nalazi se u Europi, Azija je blizu na sjeveru, Egipat i Afrika na jugu, iako nisu blizu Istanbula, povezani su morem. Na zapadu je Crno more i Azof more. Mnogo različitih nacija živi na obalama ovih mora, a i mnogo rijeka se u njih ulijevaju, tako da uzduž i poprijeko ove zemlje ne postoji ništa što se ne bi moglo morem dopremiti u Istanbul. Sa strane grad zapljuskuje Mramorno more, gdje je i luka i koja se zbog svoga oblika naziva Zlatni rog. Također je i s druge strane spojen s kopnom, tako da se položaj može opisati kao poluotok ili rt formiran od grebena koji protiče između mora s jedne i ušća s druge strane.

Ipak se iz samoga centra Istanbula pruža najljepši pogled na more i na planinu Olympus u Aziji, vječito prekrivenu snijegom. Sve je krcato ribom koje tuda plivaju od Azofa mora i Crnog mora kroz Bospor i Mramorno more sve do Mediterana¹³, ili ponovo se vraćajući u Crno more. Voda je negdje toliko plitka i tijesna da riba može biti čak i golom rukom uhvaćena. Skuša, tuna, šaran, deverika, sabljarka su one kojih ima u izobilju. Ribolovci su ovdje uglavnom Grci, jer se oni mnogo lakše odlučuju na to zanimanje od Turaka, iako ni oni ne preziru ribu ako im se nađe na trpezi, ukoliko su od vrsta koje oni smatraju čistim. Trebao bih vam također reći da bi svaki Turčin radije pristao da mu jezik iščupaju ili zub izvade negoli probao i jeo nešto što smatra nečistim, kao na primjer žabu, pužu ili kornjaču. Grci također imaju isto vjerovanje. Angažirao sam momka iz grčke crkve kao dobavljača za moje ljude. Njegove suputnici ga nikad nisu mogli nagovoriti da jede puževe, na kraju su pripravili jelo od njih i stavili pred njega, tako da je on pomislio da je

---

¹³ U Istanbul s mora Azofa koje Talijani zovi moronella, botarga i kavijar, s obzirom da sam već prekoračio granice pišući o tome, postoje činjenice o kojima se može pročitati od starih kao i od novih autora

neka vrsta ribe. No kada su se ostali počeli smijati ukazujući mu što je pojeo, on je otrčao u svoju sobu, gdje je beskrajno plakao i povraćao. Izjavio je da će ga to koštati dvomjesečne plaće, ne bi li na kraju sprao grijeh sa sebe, jer je to bio grčki običaj da tako kažnjavaju one koji se ispovijede, jer je cijena ovisila od težine grijeha, i odbiju oprost za one koji to ne čine u skladu s njihovim zahtjevom. Na izlasku iz rta se, kako sam spomenuo, nalazi palača turskog sultana, koja, koliko ja to mogu vidjeti, jer još nisam bio unutar njenih zidina, nema raskoš dizajna niti arhitektonskih detalja da bi bila uopće i vrijedna posjeta. Ispod palače, niže blizu obale, nalaze se sultanovi vrtovi obrubljeni morem. To je četvrt za koju ljudi smatraju da je na njoj stajao stari Bizant. Ne trebate očekivati objašnjenje zbog čega su Kaledonci koji su živjeli preko puta Bizantije zvani slijepima¹⁴, iako su ruševine Kaledonije sada gotovo nestale, niti bi trebali očekivati više o opisu mora u koje se ulijevaju vode odozdo i čije struje nikada ne prestaju, niti o kiselim začinima koji su donijeti.

A sada da se vratim Istanbulu. Ništa nije moglo nadmašiti ljepotu niti komercijalne prednosti ovoga grada. U turskim je gradovima, kao što sam već objasnio, nemoguće očekivati lijepa zdanja u lijepim ulicama, uzanost čini postizanje lijepog efekta nemogućim. Na mnogim mjestima se mogu naći zanimljivi ostaci starih umjetnina, iako čudom mnoga više ne postoje, ako se sjetimo koliko ih je Konstantin donio iz Rima. Ne namjeravam svaki zasebno opisivati, ali ću se dotaći nekih.

Na mjestu antičkog hipodroma, nalazi se par brončanih zmija¹⁵, kao i izvanredni obelisk. Osim toga postoje i dva poznata stuba u Istanbulu, koja se također smatraju znamenitostima.

Jedan od njih se nalazi preko puta karavansaraja, mjesta odakle su nas zabavljali, a drugi je na tržnici koju Turci zovu „Avret Bazaar“ tj. Tržnica ženskim robljem. Izrezbaren je od vrha do dna poviješću o ekspediciji Arkadija, koji ga je izgradio, a čiji kip se nalazi poviše njega. Bilo bi mnogo ispravnije nazvati to spiralnim stubama, nego stubom, jer se unutar nalaze stube, koje vode na vrh. Imam i sliku toga.

---

¹⁴ Vidi Tacit, *Anali*, XII, 63. Herodot IV, 144.

¹⁵ Brončane zmije su još uvijek na istom mjestu, ima ih tri, a ne dvije. Vidi Gibbon, poglav. XVII, gdje ih opisuje, dokazujući da čine zmijski stub opisan od strane Herodota, IX, 8. Izrađena od plijena uzetog u bitci kod Platsa 479 godine p.n.e., i posvećene Apollonu. Sklonjene iz Delfa i prenesene u Istanbul po nalogu Konstantinovom.

A opet, stuba¹⁶, koja se nalazi prijeko puta gostionice, u kojoj su obično veleposlanici boravili, napravljen je, s iznimkom baze i glavnice, od osam čvrstih blokova profira, spijenih na takav način da se svaki pojedinačni blok može vidjeti.

Naravno uvreženo mišljenje je da je napravljen iz jednoga komada, gdje se svaki zasebni spojio trakom koja se obmotavala oko stuba na kojem su urezane lovorike. Na ovaj način mjesta na kojim su spojeni se ne vide gledajući odozdo.

Nakon što ju je pogodilo nekoliko potresa i goreći u obližnjem požaru, stuba se razdvojila na mnogo komada, i samo je tu i tamo povezana željezom ne bi li se spriječilo potpuno urušavanje. Kažu da je neko vrijeme iznad visila statua Apollona, nakon toga Konstantinova, i na kraju Teodosija Starijeg i sve su redom bile srušene što vjetrovima što potresom.

Grci pričaju sljedeću priču o obelisku na hipodromu, koji sam već spomenuo. Kažu da je bio otrgnut od svoje baze i da je ležao mnogo godina na zemlji, a da je za vrijeme kasnijih careva nađen arhitekt koji ga je postavio na postolje. Zaključuje se da je postavljen veliki stroj koji je radio uz pomoć i kolotura, tako je uspio uspraviti ogroman kamen i podići ga 8 cm iznad blokova, gdje je i trebao biti postavljen. Može se zaključiti da je arhitekt imao problema i da je rad posvetio svomu stroju, i da je bio bezuspješen te je morao počinjati iznova trošeći mnogo truda i imajući velike izdatke. No arhitekt se nije ni najmanje uznemiravao i uspio je zahvaljujući tajnama prirode, naime, zatražio je da mu budu dostavljene velike količine vode. Tako je stroj nekoliko sati bio potopljen.

I kada su se užad natopila, a time i postala kraća, obelisk je podignut i postavljen na blokove uz poklike i izraze divljenja mnoštva ljudi¹⁷.

Vidio sam u Istanbulu razne zvijeri: risove, divlje mačke,

---

¹⁶ Centar foruma je zauzimala uzvišena stuba, gdje je nepotpuni fragment sada uništenog stuba u požaru. Ova stuba je postavljena na mramorno postolje visoko 6 m, sastavljeno od komada porfira, od kojih je svaki 3 m visok i oko 10 m u obodu. Na vrhu stuba 36,5 m iznad zemlje, stajao je kolosalni kip Apollona. Urađena u bronci, donesena ili iz Atene ili Frigije za koju se predpostavlja da je rad Fidija. Umjetnik je predstavio boga dana ili je to naknadno dodato, cara Konstantina osobito, sa žezlom u desnoj ruci, globusom svijeta u lijevoj, i svijetlucavom krunom na glavi, Gibbon poglavlje XVII.

¹⁷ Slična priča je ispričana o obelisku koji se nalazi ispred crkve Svetog Petra u Rimu.

leoparde i lavove. Bili su tako pripitomljeni i istrenirani da je jedan dok sam ga promatrao, zatražio od svog čuvara da mu izvadi iz usta ovcu koja mu je bila bačena za jelo. Stvorenje je bilo jako tiho, iako mu je čeljust bila sva krvava. Također sam vidio i slona koji je znao plesati i igrati se loptom jako dobro. Dok ovo čitate siguran sam da se nećete moći uzdržati a da se ne nasmijete: „Slon koji pleše i igra se loptom“, a što da ne?

Ima li nešto veličanstvenije od slona, kako kaže Seneka, koji je išao po tankom užetu ili onoga koga Plinije opisuje kao grčkog znanstvenika. Ali da budem jasan, da me ne biste pogrešno shvatili, ne pokušavam uljepšati. Kada vam kažem, slonu je rečeno da pleše, on se njihao s jedne na drugu stranu kao da je stepovao. Ali kada mu se bacila lopta, on bi ju uhvatio i vraćao svojim surlom kao što to mi činimo koristeći ruke. Ako ovo nije dovoljno opravdati tvrdnju kako životinja pleše i igra se loptom onda morate naći nekog autora koji će s više duhovitosti i manje skrupula pisati o tome. Baš prije dolaska u Istanbul bila je kameleopard¹⁸ u vrtu, ali je u vrijeme mog posjeta već bila mrtva i pokopana. Ali sam iskopao njezine kosti u svrhu proučavanja. Ta životinja je mnogo veća sprijeda nego straga, i stoga nepodobna za nošenje tereta. Zove se kameleopard, jer ima glavu i vrat kao kamila, a pjege na koži kao leopard¹⁹.

Da nisam posjetio Crno more, i imao mogućnost jedriti onamo, bio bih optužen za svoju lijenost, jer su stari smatrali velikim istražiti i ploviti Crnim morem isto koliko i ploviti do Korinta. Pa, imali smo divno putovanje, i mogao sam ući i u neke lokalne dućane. Na preklopnim vratima na jednoj od ovih palača vidio sam sliku čuvene bitke²⁰ između Selima i Ismaila, kralja Perzije, izrađenu u majstorskom radu, nešto nalik mozaiku. Vidio sam također i veliki broj dragocijenosti koje su pripadale sultanu, smještenim u najdivnijim dolinama. Njihova ljepota je bila potpuno dar prirode, umjetnosti nisu dugovale ništa. Kakva čarobna zemlja! Kakav krajolik za probuditi pjesnikovu maštu! Ističem da, kao što rekoh, ova mjesta tuguju i pate za kršćanskom pomoći i brigom, a opet su vjernije Istanbulu nego li čitavoj Grčkoj. Ta zemlja je nekad bila najprosperitetnija, a danas je predmetom neprirodnog povezivanja. Čini se kao da je zemlja koja je davno otkrila likovnu umjestnost i svaku drugu slobodnu znanost zahtijevala natrag tu zaostavštinu, zadužujući nas tvrdnjom o zajedničkoj vjeri da budem

---

¹⁸ *prim. prev. žirafa*

¹⁹ *prim. prev panther*

²⁰ **Bitka kod Tshaldirana, 23 kolovoza, a.d.15 14 Vidi Povijest Osmanlija, poglavlje VIII, Von Hammer knjiga XXII*

njezinim prvakom protiv divljačkog barbarstva. Ali sve je to uzalud. Kneževi kršćanstva imali su druge stvari na umu, a naposljetku Grci nisu pod težim utjecajem Turaka, kao što smo mi u našim gradovima, to su poroci: luksuz, neumjerenost, lijenost, požuda, ponos, ambicije, pohlepa, mržnja, zavist, zloba. Ovim su naše duše toliko opterećene i pokopane, da ne mogu ni pogledaati u pravcu raja, ili zamisliti neku veličanstvenu misao ili plemenito djelo.

Veze zajedničke vjere dugujemo našoj braći iako nas je to privuklo tražiti njihovu pomoć, iako slava i čast nisu imali nikakvog utjecaja na naša srca, u svakom slučaju osobni interes je prva stvar na koju današnji čovjek misli, nas je sigurno činila zabrinutima za spašavanje zemlje sa svim svojim resursima i prednostima, iz ruku barbara, koje smo mi mogli posjedovati umjesto njih. Sada gledamo preko širokih mora Indije²¹ i ka Antipodima²². A zašto? To je zato što u tim zemljama postoje bezazlena bića od kojih se može napraviti bogati plijen bez troškova i jedne jedine rane. Za takve ekspedicije religija opskrbljuje izgovor i zlato kao motiv.

Takvo što se nije događalo s našim starima, prezirali su se poistovjećivati s trgovcima tražeći zemlju gdje ima najviše zlata, već su smatrali najpoželjnijom zemlju koja im je davala najviše mogućnosti za dokazivanje hrabrosti i obavljanja svoje dužnosti²³. I oni su ulagali svoj trud, bili izloženi opasnosti, ali je čast bila jedina nagrada koju su tražili, a ne zarada. Kad su dolazili kućama iz rata nisu dolazili bogatiji u imovini, već u onome što su naučili. Ove riječi su samo za vaše uši, jer neki mogu smatrati za krivim tvrdnju da moral današnjih dana predstavlja sve osim potrebe.

Bilo kako bilo, vidim da su strijele naoštrene za našu propast, a bojim se da će ispasti da ćemo, ako se ne budemo borili zarad slave, biti primorani boriti se za opstanak.

Sada ću vas odvesti natrag na more koje stari zovu Pontus, a Turci Crno more ili Karadenis. Izljevaju se kroz uski prolaz u Trakijski

---

²¹ *Busbecq aludira na nedavno osvajanje Meksika i Perua. Kada je napisao ove retke samo 34 godine je prošlo otkako je Korteiz osvojio Meksiko, a 24 od kako je Pizzaro sebe načinio vladarem Inka, plima avanturista se još uvijek ulijevala u te nesretne zemlje.*

²² *Otoci kod Novog Zelanda*

²³ *Busbecq ovdje govori o podvizima svojih sunarodnika u doba kršćanskih ratova. 'U isto vrijeme (a.d.1200),' kaže Gibbon (poglav.IX.), Baldwin, grof Flandrije, preuzeo je križ u Brugesu, sa svojim bratom Henrijem, glavni vitezovima, uglednim građanima te bogate i vrijedne pokrajine', Vidi i str.103.*

Bospor niz koje se dalje pruža zapljuskujući vijugave rtove sve do Istanbula, nakon jednog dana. Na tom mjestu nastavlja ka Mramornome moru kroz prolaz uzanim skoro toliko koliko i onaj kojim se i ulijeva u Bospor.

U sredini otvora pored Crnog mora se nalazi stijena sa stubom na čijem je temelju napisano rimsko ime na latinskom Octavian, ako se dobro sjećam, dok se na europskoj strani obale nalazi uzvišena kula koja služi kao svijetionik noću za brodove. Zovu ju Pharos²⁴, nedaleko odatle potok se uljeva u more, iz čijeg smo korita skupili onikse i sardonikse, u svakom slučaju kad se izglancaju jednako su lijepi. Nekoliko kilometara od ulaza koji sam spomenuo prikazani su na tjesnacima diljem koje je Darijus vodio svoju vojsku u ekspediciju protiv Skitija iz Europe, zatim na pola puta između sjevernog i južnog ulaza u Bospor, nalaze se dvije tvrđave jedna naspram druge, jedna je u Europi, a druga u Aziji. Posljednje su držali Turci mnogo prije napada na Istanbul, prethodni je sagradio Mehmet i utvrdio jakim kulama, nekoliko godina prije nego je ušao u Istanbul. Trenutačno ga Turci koriste kao zatvor. Ne tako davno je Lazarus, albanski šef, pobjegao odatle. Bio je ponovno uhvaćen sa Španjolcima u Castel Nuovo²⁵ i vraćen u Istanbul. Za ovaj prekršaj dobio je stravičnu kaznu nabijanja na kolac, ali ju je junački podnio.

Sada biste vjerojatno željeli da vam ispričam o plutajućim otocima koji se zovu Sianian otocima ili Simplegades²⁶. Iskreno priznajem da za par sati koje sam proveo tamo, nisam uspio pronaći Sianianske otoke, moguće da su otplovili na neko drugo mjesto! Ako ste baš znatiželjni na ovu temu, onda ćete detaljnija istraživanja naći kod P. Gillesa²⁷, ona su vezano za ovu temu najpreciznija, od mene ne očekujte ništa više do onoga što oko putnika namjernika može zapaziti.

---

²⁴ *Ispravno ime otočića u Aleksandriji, na kojem se svijetionik nalazio, stoga je to isto ime davano svakom svjetioniku nakon toga.*

²⁵ *Dalmatinska tvrđava, osvojena od strane Španjolaca na jesen 1538. naše ere, i ponovno zauzeta od strane Turaka u kolovozu naredne godine, Von Hammer knjiga XXIX.*

²⁶ *Tjesnac Bospora je prekinut Sianianskim stijenjem, koje prema opisu pjesnika, su nekada plivale po površini vode. Obmana su nekoliko stijena koje naizmjenice prekrivaju valovi. Trenutno ima dva mala otoka jedan prema jednoj, a drugi prema drugoj obali, ovaj u Europi se razlikuje po Pompejevom stubu, Gibbon, poglavlje XVII.*

²⁷ *Gilles je rođen u Albi, 1940. Poslao ga je Franjo I. do Leventa, određenu svotu novca koju je on smatrao odbačenom, po obvezi je morao priložiti Sulejmanovoj vojsci u pohodu protivu Perzijanaca. Godine 1549. je primio novac kao pomoć od prijatelja, s kojim je otkupio svoje oslobođanje. Vratio se doma 1550. i umro je u Rimu 1555. godine, godine kada je Busbecq napisao ovo pismo. Osim toga, objavio je i druga djela na Trakijskom Bosporu, i četiri na temu topografije i antikviteta Istanbula. Gibbon ga je često citirao, i govori o njegovom učenju sa ogromnim poštivanjem.*

Jedna stvar koji bi bilo neoprostivo proći, a ne reći ništa o njoj, jest Polubijus koji je potpuno u krivu vezano za zaključke koje je donio na osnovu raznih činjenica, a to je da će se vremenom Crno more doslovce ugušiti u aluvijalnom tlu Dunava, Dnjepra i drugih rijeka i postati potpuno neupotrebljivo za plovidbu. On je potpuno u krivu, jer danas ne postoji nikakva veća poteškoća u plovidbi nego što je tada bila. To je jedan od slučajeva u kojima se vremenom i iskustvom zaključci opovrgnu, a koji su se u teoriji činili nemogućim. Tih ranijih dana, postojalo je uvraženo mišljenje da su mjesta oko vrele zone nepodobna za stanovanje i život, a posjeti mnogih ljudi tim krajevima dokazuju da tamo živi mnogo ljudi, baš kao i na nekim drugim područjima, dapače čak i više, kažu da kad je Sunce na najvišoj točki, i njegovi zraci padaju okomito na Zemlju, toplina²⁸ je ublažena neprekidnim kišama koje hlade zemlju.

Kada je sultan primio obavijest o mome dolasku, zahtjev je poslat upravniku Istanbula, da nas sprovede preko Azije i dovede nas do Amasje²⁹.

Sukladno tome, izvršili smo pripreme i naši vodiči su imenovani, te smo 9. ožujka prešli u Anadoliju, koju Turci sada zovu Azija. Toga dana nismo stigli dalje od Skadra, ovo selo leži na azijskoj obali nasuprot drevnog Bizanta, na samom tlu gdje se trebao nalaziti poznati grad Kalcedonija.

~~~~~

---

²⁸ *Ovaj pasus je pogrešno preveden od strane Herodota, III 104.*

²⁹ *Amazeia, kako je pisalo na drevnim kovanicama*